

Нарысы гісторыі Беларусі

Частка

1

АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ

Навысы гісторыі Беларусі

У 2-Х ЧАСТКАХ

частка 1

МІНСК «БЕЛАРУСЬ» 1994

ББК 63.3(4Бен)
НЗ0
УДК 947.6

Аўтары:

КАСЦЮК М. П., ІСАЕНКА У. Ф., ШТЫХАЎ Г. В.,
КАРОБУШКІНА Т. М., ЛОЙКА П. А., КАПЫСКІ З. Ю.,
СПРЫДОНАЎ М. Ф., ГАЛЕНЧАНКА Г. Я., ІВАНОВА
Л. С., МЯЛЁШКА В. І., ЕМЯЛЬЯНЧЫК У. П., КУЗ-
НЯЕВА С. А., АНІШЧАНКА Я. К., БІЧ М. В., НАСЕ-
ВІЧ В. Л., БАНЬКО В. В.

Рэдакцыйная калегія:

М. П. КАСЦЮК (галоўны рэдактар)
М. В. БІЧ, І. М. ІГНАЦЕНКА,
П. А. ЛОЙКА, І. Я. МАРЧАНКА,
Г. В. ШТЫХАЎ.

Рэкамендавана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь
для студэнтаў ВНУ.

947060000—038

Н ————— 07—94

М 301(03)—94

ISBN 5-338-00929-3 (ч. 1)

ISBN 5-338-01083-6

© Аўтарскі калектыў,
1994

ЗМЕСТ

Да чытача. <i>М. П. Касцюк</i>	3
--	---

РАЗДЗЕЛ I

Старажытнае грамадства (да канца V ст. н. э.)	9
---	---

1. Каменны век. Пераход ад праабшчыны да роду. *У. Ф. Ісаенка* . . . . .
(Палеаліт.— Мезаліт.— Неаліт. Гаспадарчае развіццё) 10
2. Бронзавы век. Рассяленне індаеўрапейцаў. *У. Ф. Ісаенка* . . . . .
(Культура шнуравой керамікі ці баявых сякер.— Старажытныя плямёны) 29
3. Жалезны век. Балты і славяне. *Г. В. Штыхаў* . . . . .
(Майстры-металургі.— Археалагічныя культуры ранняга жалезнага веку.—
Помнікі другой чвэрці I тысячагоддзя н. э.) 40

РАЗДЗЕЛ II

Ранняе сярэднявечча. Пачатак пераходу да класавага грамадства. Узнікненне беларускай дзяржаўнасці (VI — першая палова XIII ст.)	51
---	----

1. Балта-славянскае насельніцтва ў VI—VIII стст. на тэрыторыі Беларусі. *Г. В. Штыхаў* . . . . .
(Банцараўская і калочынская археалагічныя культуры.— Славяне на поўдні Беларусі ў VI—VIII стст.) 51
2. Усходнія славяне — асноўнае насельніцтва Беларусі ў IX — першай палове XIII ст. *Т. М. Карбушкіна, Г. В. Штыхаў* . . . . .
(Крывічы-палачане, дрыгавічы, радзімічы. Іх заняты і вераванні.— Усходнія славяне і суседнія плямёны явягаў, літоўцаў.— Перадумовы ўзнікнення беларускага этнасу) 57
3. Шматукладныя сацыяльна-эканамічныя адносіны. *Г. В. Штыхаў* . . . . .
(Сельская абшчына.— Шматукладнае грамадства. Зараджэнне феадалізму.— Узнікненне гарадоў) 74
4. Беларуская дзяржаўнасць у раннім сярэднявеччы. Рэлігія і культура. *Г. В. Штыхаў, Т. М. Карбушкіна* . . . . .
(Полацкае княства — выток беларускай дзяржаўнасці.— Тураўскае княства і гарады, тэрытарыяльна з ім звязаныя.— Княствы ў Верхнім Панямонні ў XII—XIII стст. і ўтварэнне Беларуска-Літоўскай дзяржавы.— Распаўсюджанне хрысціянства.— Рукапісныя кнігі.— Ефрасіння Полацкая.— Кірыла Тураўскі.— Клімент і Аўраміі з Смаленска.— Помнікі архітэктуры, мастацтва, пісьменства) 92

РАЗДЗЕЛ III

Афармленне феадальнай сістэмы (сярэдня XIII — першая палова XVII ст.)	114
---	-----

1. Палітычныя адносіны ў Вялікім княстве Літоўскім. *П. А. Лойка* . . . . .
(Утварэнне Вялікага княства Літоўскага, Рускага, Жамойцкага.— Супрацьварожых нашэсцяў.— Унутрыпалітычныя супярэчнасці другой паловы XIV — першай паловы XV ст.— Грамадзянская вайна 30-ых гг. XV ст.— Пагранічныя войны канца XV — пачатку XVI ст. і ўнутраная палітыка Вялікага княства.— Люблінская унія 1569 г.: вытокі і змест.— Барацьба за захаванне самастойнасці Вялікага княства Літоўскага) 114
2. Вёска і горад у перыяд усталёвання паншчыны і прыгонніцтва. *З. Ю. Капыскі, М. Ф. Спірыдонаў* . . . . .
(Сельская гаспадарка і промыслы.— Умацаванне права ўласнасці феа- 140

іаў.— Сялянская гаспадарка.— Рэарганізацыя сістэмы феадальнай плуатацыі сялянства.— Аграрная рэформа.— Запрыгоньванне сялянства.— Антыфеадальнае супраціўленне сялянства.— Горад)	
рва на Беларусі. <i>Г. Я. Галенчанка, Л. С. Іванова</i>	166
раваслаўе.— Каталіцызм.— Рэфармацыя.— Царкоўна-рэлігійная унія) лтурнае жыццё. <i>Г. Я. Галенчанка</i>	178
Іатэрыяльная і духоўная культура.— Рэнэсансавыя тэндэнцыі. Узнікненне кнігадрукавання. Францыск Скарына, Сымон Будны, Васіль пінскі.— Брацтваў)	
ірмаванне беларускай народнасці. <i>Г. Я. Галенчанка</i>	192
эрыторыя.— Грамадска-палітычныя ўмовы.— Сацыяльныя фактары.— лтура.— Белая Русь)	

РАЗДЗЕЛ IV

Войны і ўнутрыпалітычныя канфлікты сярэдзіны XVII—XVIII ст. . . . .

201

іны сярэдзіны XVII ст. <i>В. І. Мялешка</i>	201
Антыфеадальная вайна 1648—1651 гг.— Пачатак вайны Расіі з Рэччу аспалітай.— Контрнаступленне войск ВКЛ.— Летняя кампанія рускіх войск 1655 г.— Палітыка царызму і настроі грамадства)	
алітычнае становішча. Канец Рэчы Паспалітай. <i>У. П. Емяльянчык, А. Лойка</i>	228
Спусташэнне Беларусі.— Падзел беларускага грамадства па сацыяльна-рэлігійнай прыналежнасці.— Згодніцка-канфрантацыйнае стагоддзе.— Іаўстанне Т. Касцюшкі. Канец Рэчы Паспалітай)	
ельскае і гарадское жыццё. <i>З. Ю. Капыскі, П. А. Лойка</i>	243
Зямля і земляроб.— Сялянскія павіннасці.— Прававая безабароннасць.— орад)	
Сялянскія паўстанні XVIII ст. <i>П. А. Лойка, В. І. Мялешка</i>	254
Васіль Вашчыла і Крычаўскае паўстанне 1740—1744 гг.— Паўстанне а <i>Каменішчыне</i>)	
Скультура <i>С. А. Кузнякава</i>	259
(Барока.— Асветніцтва і класіцызм.— Прыгонны тэатр.— Літаратура)	

РАЗДЗЕЛ V

Крызіс феадальна-прыгонніцкай сістэмы (канец XVIII — першая палова XIX ст.) . . . . .

267

Талітычнае і сацыяльна-эканамічнае становішча ў складзе Расійскай імперыі. <i>Я. К. Анішчанка</i>	267
Першыя крокі расійскіх улад.— Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел і мясцовае кіраванне.— Палітыка царызму на Беларусі пасля 1812 г.— Зямельнае пытанне і саслоўныя ўзаемаадносіны)	
Грамадскі рух. <i>С. А. Кузнякава</i>	280
(Тайныя гаварыствы.— Паўстанне 1830—1831 гг.— Страты і здабыткі 30—40-ых гг. Франц Савіч)	
Культура. <i>С. А. Кузнякава</i>	290
(Новыя ўмовы і асноўныя накірункі развіцця.— Працяг паланізацыі. Узмацненне русіфікатарскіх тэндэнцый.— Беларусазнаўства.— Літаратура.)	

РАЗДЗЕЛ VI

Станаўленне буржуазнага грамадства. *М. В. Біч* . . . . .

303

Буржуазныя рэформы. Пераход да капіталістычнай гаспадаркі	303
(Адмена прыгоннага права.— Іншыя рэформы.— Спецыялізацыя сельскай гаспадаркі.— Транспарт. Гандаль і крэдыт.— Развіццё прамысловасці і рост гарадоў)	
Паўстанне 1863 года на Беларусі	319
(Рэвалюцыйныя дэмакраты і шляхецкія рэвалюцыянеры. К. Каліноўскі.— «Мужыцкая праўда».— Барацьба за кіраўніцтва. Баявыя дзеянні.— Падаўленне паўстання. Курс на ўзмацненне русіфікацыі)	

3. Фарміраванне беларускай нацыі 329
(Тэрыторыя і насельніцтва.— Палітыка русіфікацыі.— Агульнасць эканамічнага жыцця. Пралетарыят і буржуазія.— Развіццё нацыянальнай мовы і культуры.— Беларускі нацыянальны рух)
4. Класавая барацьба. Узнікненне палітычных арганізацый і партый 357
(Сялянскі і рабочы рух у 60—90-ых гадах.— Народніцтва.— Прапаганда марксізму.— Утварэнне рабочых саюзаў. I з'езд РСДРП.— Сацыял-дэмакратычныя і народніцкія арганізацыі і партыі ў пачатку XX ст.— «Паліцэйскі сацыялізм» і сіянізм.— Пераход рабочых да палітычнай барацьбы. Сітуацыя ў вёсцы)

РАЗДЗЕЛ VII

Беларусь у перыяд буржуазна-дэмакратычных рэвалюцый.

Барацьба за нацыянальнае адраджэнне. М. В. Біч 380

1. Рэвалюцыя 1905—1907 гг. на Беларусі 380
(Тры лагеры ў грамадска-палітычным руху.— Пачатак рэвалюцыі. Вызваленчы рух у студзені— верасні 1905 г.— Найвышэйшы ўздым барацьбы.— Адступленне рэвалюцыі. Дэлегататы ад Беларусі ў I і II Дзяржаўных думках)
2. Развіццё эканомікі. Сталыпінскія рэформы на Беларусі 401
(Прамысловасць.— Сельская гаспадарка.— Падаткі і павіннасці сялян.— Аграрная рэформа.— Земская рэформа)
3. Барацьба за нацыянальнае адраджэнне 416
(Беларускі нацыянальны рух у перыяд рэвалюцыі 1905—1907 гг.— Узмацненне шавінізму ў палітыцы царызму. Барацьба з беларускім адраджэннем.— Газета «Наша ніва».— Нацыянальны рух у 1915—пачатку 1917 г.— «Дэмакратычны» шавінізм)
4. Беларусь у час першай сусветнай вайны 440
(Акупацыя немцамі Заходняй Беларусі.— Бежанства.— Ваенныя павіннасці.— Гаспадарка. Рост дарагоўлі.— Стачкі рабочых. Сялянскі і салдацкі рух)
5. Лютаўская рэвалюцыя на Беларусі 453
(Зваржэнне самадзяржаўя. Утварэнне новых органаў улады.— Арганізацыя прафесійных саюзаў.— Рэвалюцыйны рух у войску.— Пазіцыі сялянства)
- Заклучэнне. М. П. Касцюк 465
- Храналогія гісторыі Беларусі. В. В. Банько 468
- Дадатак. В. Л. Насевіч 482
- Спасылкі 491
- Паказальнік імёнаў. В. В. Банько 505
- Паказальнік геаграфічных назваў. В. В. Банько 514

Н30

Нарысы гісторыі Беларусі. У 2-х ч. Ч. 1.
М. П. Касцюк, У. Ф. Ісаенка, Г. В. Штыхаў
і інш.— Мн.: Беларусь, 1994.—527 с.: іл.

ISBN 5-338-00929-3 (ч. 1)

ISBN 5-338-01083-6.

Упершыню падаецца гісторыя Беларусі ад старажытных часоў да падзей Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года з нацыянальнага пункту гледжання, які грунтуецца на прызнанні факта шматвяковага існавання беларускага этнаса як суб'екта гісторыі. Аўтары шмат у чым пераасэнсоўваюць гістарычны шлях беларускага народа — праблемы этнагенезу, станаўлення і развіцця дзяржаўнасці, нацыянальнай культуры, узаемадасяненняў з суседнімі краінамі і народамі, вызваленчай барацьбы, аднаўляюць гістарычную праўду пра многія падзеі і постаці беларускай мінуўшчыны.

Разлічана на настаўнікаў, навукоўцаў, студэнтаў, вучняў старэйшых класаў, а таксама на ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй сваёй зямлі.

947060000—038

Н _____ 07—94

ББК 63.3(4Бел)

М 301(03)—94

Навукова-папулярнае выданне

Касцюк Міхаіл Паўлавіч
Ісаенка Уладзімір Фёдаравіч
Штыхаў Георгій Васільевіч і інш.

НАРЫСЫ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Рэдактар Э. Н. Гнеўка
Мастак В. П. Масцераў
Мастацкі рэдактар І. Р. Славянін
Тэхнічныя рэдактары І. П. Касцецкая,
Я. С. Шляшынская, С. Л. Сармант
Карэктары Н. М. Масарэўка, Ю. Ц. Пстрыкеева,
Р. П. Іваненка, Г. К. Піскунова

Зладзена ў набор 12.05.93. Папд. да друку 05.05.94. Фармат 60×90¹/₁₆.
Папера кн.-часоп. Гарнітура тып Таймс. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 33,0.
Ум. фарб.-адб. 33,0. Ул.-выд. арк. 37,61. Тыраж 40 000 экз. Зак. 274.

Ордэна Дружбы народаў выдавецтва «Беларусь» Міністэрства культуры і
друку Рэспублікі Беларусь. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.
Ліцэнзія ЛВ № 2.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкампінат МВПА імя
Я. Коласа 220005. Мінск, Чырвоная, 23.